

О. Л. Морін

Інститут проблем виховання НАПН України

ПОЗАУРОЧНА НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

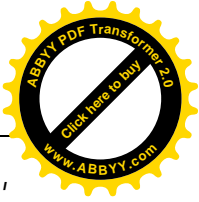
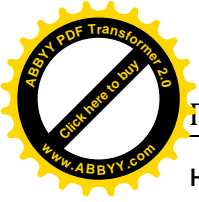
У статті визначено роль позаурочної навчально-практичної діяльності учнів основної школи у системі допрофільної підготовки у старшій школі. Результативність допрофільної підготовки безпосередньо залежить від налагодження ефективної профільно-консультаційної діагностики учнів з метою визначення їхніх інтересів і схильностей.

Ключові слова: позаурочна навчально-практична діяльність, допрофільна підготовка, учні основної школи.

Постановка проблеми. Перехід на якісно новий щабель процесу профілізації загальноосвітньої школи зумовлено входженням України до європейського освітнього простору. Відповідною є її спрямованість на світові стандарти в галузі освіти. Профільне навчання у старшій школі має задовольнити викликану цим процесом вимогу суспільства до змін у змісті освіти. У Концепції профільного навчання окреслені основні напрями організації профільної освіти у старшій загальноосвітній школі, які створюють сприятливі умови для реалізації принципу особистісно зорієнтованого навчання та виховання, дозволяють урахувати індивідуальні особливості, інтереси і потреби учнів та закладати підґрунтя їхньої майбутньої професійної траєкторії. Як зазначено в Концепції, допрофільна підготовка має бути впроваджена у 8–9-х класах з метою сприяння учням основної школи у здійсненні реалістичного, свідомого й обґрунтованого вибору профілю навчання.

На жаль, означена вище проблема підготовки учнів основної школи до вибору профілю навчання у старшій школі розв'язана лише на рівні апробації її методики, яка до цього часу не впроваджена в повному обсязі у практику. Причинами такого стану речей є існуючі суперечності: між потребою загальноосвітньої школи у налагодженні системи допрофільної підготовки та існуючим станом цієї системи; між попитом педагогічної практики у науково-методичному супроводі допрофільної підготовки учнів основної школи і сучасним її забезпеченням.

Методологічну основу допрофільної підготовки становлять наукові праці, які формують психолого-педагогічні та методичні основи теорії змісту освіти (В. Гінецинський, Л. Зоріна, І. Козловська, І. Лернер, В. Ледньов, І. Підласий, Ю. Самарін, М. Скаткін), теорії та практики

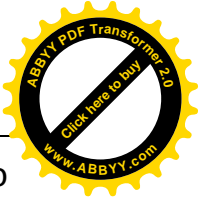
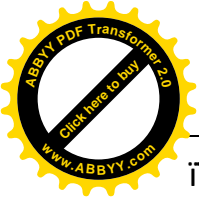

навчання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін (П. Атутов, Ю. Зінковський, В. Сидоренко, Д. Тхоржевський, Ю. Тюнников, Б. Федоришин, В. Шапкін), профілізації навчального процесу у старшій школі (Г. Балл, Н. Бібік, О. Бугайова, М. Бурда, М. Гузик, О. Корсакової, В. Мадзігон, Н. Ничкало, Н. Шиян), міжпредметних зв'язків і професійної спрямованості навчання (Л. Вороніна, Ю. Мальований, В. Максимова, Л. Савельєва, Л. Хромова), особистісно зорієнтованого підходу у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (І. Бех, О. Киричук, О. Коберник, Г. Костюк, К. Платонов, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко).

Як зазначено в Концепції профільного навчання, форми реалізації допрофільної підготовки можуть бути різноманітними. Це поглиблене вивчення окремих предметів, курси за вибором, факультативи, предметні гуртки, наукові товариства учнів, Мала академія наук, предметні олімпіади, професійна діагностика та профконсультація. Тобто більшість означених форм проведення допрофільної підготовки має відбуватися у позаурочний час. Це вимагає відповідних змін в організації позаурочної навчально-практичної діяльності учнів основної школи.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури, присвяченої організації позаурочної навчально-практичної діяльності учнів основної школи, засвідчує, що останнім часом багато дослідників і педагогів-практиків ґрунтовно розглянули такі питання, а саме: організації та проведення курсів за вибором (А. Волобуєва, Г. Гайдак, Л. Заболотня, Л. Ліпчевський, О. Первак, В. Ребрина, Л. Чашечникова, В. Швець, Н. Юракова, А. Ясинська), факультативних курсів (А. Аміршадян, О. Афанасьєва, Я. Бродський, М. Бурда, Т. Вороненко, Л. Золотова, В. Кизенко, О. Оперчук, Л. Расіна, Л. Торяник), організації учнівської науково-дослідницької діяльності та роботи Малої академії наук України (С. Алексєєв, І. Єгорова, Л. Ковбасенко, М. Конобрицький, О. Приймаков, О. Скиба), організації та проведення предметних олімпіад (Н. Бескова, В. Борисова, Л. Ващенко, С. Гончаренко, О. Данилова, О. Жемеров, А. Зільберман, І. Пархоменко, О. Решетняк, В. Тесленко), питанням профорієнтації і профконсультації як основи допрофільної підготовки (В. Андрієвська, О. Вітковська, Д. Закатнов, С. Кисельов, Л. Куліненко, О. Мельник, Т. Пазюченко, В. Сидоренко, В. Синявський, М. Янцур).

На жаль, термін «позаурочна навчально-практична діяльність» недостатньо закріплений у понятійному апараті педагогічної науки. Основу

її структури становлять як суспільні форми педагогічно організованого навчання учнів (гурткові та факультативні заняття, суспільно корисна праця, дослідницька робота тощо) у школі чи за її межами, так і їхня самостійна діяльність [2]. Вона підпорядкована навчально-виховним завданням загальноосвітньої школи, по суті є органічною частиною та нерозривним продовженням урочної, виступає важливим чинником поглиблення і розширення потенціалу навчання загалом.

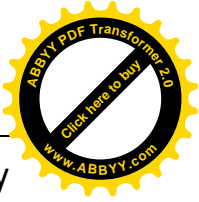
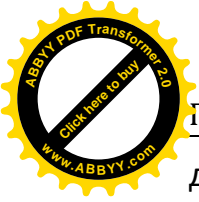
Мета статті – з'ясувати місце позаурочної навчально-практичної діяльності учнів основної школи в системі допрофільної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Ефективність допрофільної підготовки вимагає налагодження дієвої системи контролю рівня навчальних досягнень учнів та впровадження різноманітних форм профільно-консультаційної діагностики. На нашу думку, у процесі проведення означеної діагностики необхідно застосовувати відповідно організовану позаурочну навчально-практичну діяльність учнів, а саме профільні проби за основними напрямками профільного навчання.

Під терміном «профільна проба» розуміють таку форму навчально-практичної діяльності учнів, у процесі виконання якої перед ними виникає необхідність застосування знань відповідного циклу споріднених навчальних предметів, а результатом стає обов'язкове створення матеріального чи інформаційного продукту, який має прикладне значення і спрямований на його практичне застосування у навчальному процесі. Якісні характеристики цього продукту і рівень навчальних досягнень учня у процесі урочної та позаурочної навчально-практичної діяльності свідчать про його готовність до опанування певного навчального профілю.

Таким чином, основне завдання профільної проби – дати учням чіткі уявлення про предметну галузь відповідного напрямку профільного навчання у старшій школі з метою їхньої профільної орієнтації. Однак аналіз накопиченого науково-теоретичного та педагогічного досвіду проведення профільних проб дозволяє стверджувати, що це питання розглянуто недостатньо та вимагає подальшого ґрунтовного дослідження як у теоретичному, так і у практичному аспектах. Ми вважаємо, що основою для проведення профільних проб може бути дослідницька, проектна чи проектно-дослідницька діяльність учнів [5].

Дослідницька діяльність пов'язана з вирішенням учнями творчого, дослідницького завдання із заздалегідь невідомим результатом. Така

діяльність побудована на принципах, характерних для досліджень у науковій сфері: постановка проблеми, вивчення теорії, добір методик дослідження, збирання, аналіз й узагальнення інформації, його науковий коментар, власні висновки.

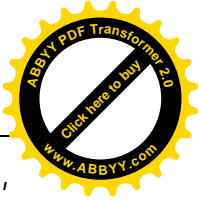
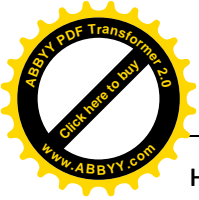
Проектна діяльність – це спільна навчально-пізнавальна або творча діяльність учнів, що має заздалегідь окреслені контури її кінцевого продукту. Етапи проектної діяльності досить чіткі: формулювання концепції, визначення завдань проекту, форм діяльності, складання плану реалізації проекту, його осмислення й оформлення результатів.

Проектно-дослідницька діяльність передбачає організацію учнями власного дослідження, що складається з визначення мети, добору методик та необхідних ресурсів, планування етапів, оцінки очікуваних й одержаних результатів [5].

Відмінності між дослідницькою, проектною й проектно-дослідницькою діяльністю полягають у тому, що головним результатом першої є інтелектуальний продукт, який установлює істину в результаті процедури дослідження, друга є засобом установлення істини способом пізнання, а третя поєднує риси двох попередніх. На нашу думку, найбільш оптимальною формою для проведення профільних проб є добре зарекомендований метод проектів. За своїм змістом цей метод зорієнтований на самостійну діяльність учнів, що має комплексний характер та виконується протягом певного проміжку часу (від окремого заняття до кількох місяців) [4].

Створення проектів, підготовку і проведення їх захисту варто перенести на позаурочний час. Це твердження можна обґрунтувати тим, що позаурочна діяльність у всіх її формах дозволяє створити сприятливі умови для стимулювання ініціативи й самостійності в учнів, розвитку їхніх пізнавальних інтересів, схильностей, задатків та здібностей, залучення до активної участі у різних видах навчально-практичної діяльності [6]. Найхарактернішими її особливостями є невимушене, неформальне спілкування між учителями та учнями, надання дітям можливостей для вільного самовираження, самостійного вибору та використання на свій розсуд різноманітних форм такої діяльності.

У процесі підготовки до участі у профільних пробах учням необхідно протягом кількох місяців (бажано, починаючи з вересня – жовтня) розробити п'ять проектів відповідно до кожного напрямку профільного

навчання (суспільно-гуманітарного, природничо-математичного, технологічного, художньо-естетичного та спортивного).

Педагогічна практика засвідчує, що проведення профільних проб нерідко вимагає від учнів значної напруги сил і витрат часу. Вони починають працювати над створенням проектів не під тиском обставин чи примусом педагогів, батьків, а за власним бажанням унаслідок стійкого інтересу, що виник, до розробки певної теми. Маючи можливість вільно проявляти ініціативу, діти із зацікавленням і захопленням беруться за справу, нерідко демонструючи значно більшу активність та самостійність, ніж на уроках [6].

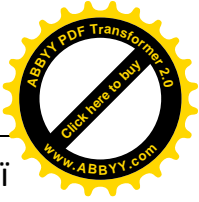
Проекти, що створюються, спрямовані на розв'язання конкретної проблеми, яка передбачає використання різноманітних засобів та інтегрування знань, умінь у різних галузях науки, техніки і технологій. Змістовна частина проекту повинна бути чітко структурована, оформлена певним чином і в результаті подана предметними об'єктами (матеріальним чи інформаційним продуктом). При цьому обов'язковою вимогою є те, що учень, розпочинаючи роботу над проектом, повинен мати необхідні сформовані базові знання та вміння, а тематика проекту обирається за його власною ініціативою.

Підготовка до профільних проб повинна відбуватися під керівництвом учителів-предметників. Їх мета полягає в організації індивідуальної чи колективної (у групах невеликої чисельності) роботи учнів удома, визначенні місця проекту в навчальному процесі (де можна використовувати накопичений під час реалізації проекту матеріал), доборі відповідного кожного навчального профілю переліку спеціальної літератури, наданні рекомендацій щодо джерел пошуку інформації у мережі Інтернет, ознайомленні з основними етапами створення проекту тощо.

Основними етапами створення проекту мають бути: 1. Визначення проблеми, мети та практичного значення її розв'язання. 2. Вибір команди для здійснення проекту, розподіл обов'язків, мотивація учасників. 3. Обговорення й обґрунтування шляхів та засобів розв'язання обраної проблеми, змісту окремих складових частин проекту. 4. Пошук джерел інформації, її збирання та аналіз. 5. Окреслення проблем, що не знайшли розв'язання у даному проекті. 6. Оформлення результатів. 7. Підготовка проекту до захисту.

Ми вважаємо, що організацію проведення та оцінку результатів профільних проб доцільно проводити у три стадії.

Перша стадія призначена для захисту учнями створених проектів та

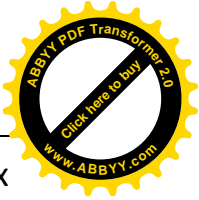
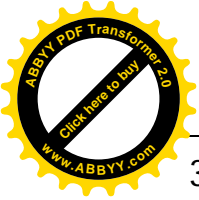
аналізу кожного з них. Захист складається з безпосередньої демонстрації проекту, доповіді та відповідей на питання. Тривалість демонстрації і доповіді може бути в межах 10 хвилин, а відповіді на питання – 5 хвилин.

Під час демонстрації проекту враховується оригінальність ідеї, оформлення і використання наочних засобів. Якість доповіді визначаються культурою мови, манерою поведінки та відчуттям часу. Після презентації проекту авторам ставляться питання. Впевнені відповіді повинні характеризуватися повнотою, аргументованістю та переконливістю. Орієнтовне коло питань може стосуватися послідовності роботи над проектом, окреслення джерел отримання інформації, надання переліку програмного забезпечення та засобів комп'ютерної техніки, які використовувалися, формулювання актуальності роботи тощо. Відповіді на питання можна оцінювати за повнотою, аргументованістю, переконаністю. Таким чином, проект загалом оцінюється за дев'ятьма наведеними вище критеріями (максимально дванадцять балів за критерій). Одержавши результати кожного із критеріїв, визначається середній бал за кожен напрям, тобто за демонстрацію, доповідь і відповіді на питання.

Виходячи з того, що максимальна кількість балів за проект 36, можна встановити такі рівні якості проекту: низький (0–18 балів), середній (19–27 балів), високий (28–36 балів). Оцінювання може проводити вчитель і ті учні, які не брали участі у даному проекті.

На другій стадії для оцінювання результатів профільних проб учнів необхідно проаналізувати рівень досягнень з предметів, які є основою певного профілю, та ступінь їхньої навчальної активності в позаурочний час (відвідування факультативів, гуртків, курсів за вибором, наукових товариств, Малої академії наук, а також участі в олімпіадах).

Освітній рейтинг можна визначати у такій послідовності. Спочатку знаходимо середнє арифметичне рівнів навчальних досягнень з основних навчальних предметів для певного профілю (наприклад, для природничо-математичного це українська мова та література, алгебра, геометрія, інформатика, фізика, трудове навчання). Потім урахуємо, чи вивчав учень поглиблено предмети, що становлять основу визначеного напрямку профільного навчання у старшій школі. Далі оцінюємо його участь у роботі факультативів (1 бал), гуртків (1 бал), наукових товариств (по 2 бали за кожне), Малої академії наук (по 2 бали), конкурсах і змаганнях у системі шкільних і позашкільних закладів (брав участь 1 бал, призер

3 бали, переможець 5 балів), всеукраїнських і міжнародних олімпіадах (брав участь у I етапі – 1 бал, призер I етапу – 3 бали, переможець I етапу – 5 балів, брав участь у II етапі – 2 бали, призер II етапу – 4 бали, переможець II етапу – 6 балів, брав участь у III етапі – 3 бали, призер III етапу – 5 балів, переможець III етапу – 7 балів, брав участь у IV етапі – 5 балів, призер IV етапу – 7 балів, переможець IV етапу – 9 балів, брав участь у міжнародній олімпіаді – 7 балів, призер міжнародної олімпіади – 9 балів, переможець міжнародної олімпіади – 11 балів) [7].

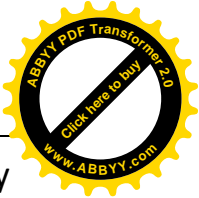
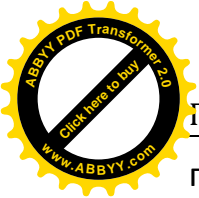
Підсумовуємо результати. Отримана кількість відповідає освітньому рейтингу учня. Рекомендуємо встановити такі рівні освітнього рейтингу: низький (менше чи дорівнює 10 балами), середній (від 10 до 15 балів), високий (понад 15 балів).

На третій стадії для підбиття підсумків профільних проб необхідно проаналізувати профільний рейтинг кожного учня. Для розрахунків слід виходити з того, що кожен з рівнів захисту проекту та освітнього рейтингу дають відповідно: низький – 1 бал, середній – 2 бали, високий – 3 бали, а тому їх сума вказує відповідно на низький профільний рейтинг, якщо вона становить 2 бали, середній – 3–4 бали, високий – 5–6 балів.

Таким чином, профільний рейтинг учня показує рівень його готовності до опанування певного напрямку профільного навчання у старшій школі.

Необхідно зазначити, що у процесі підготовки та проведення профільних проб значну роль відіграє педагог. Він повинен зайняти позицію не стільки арбітра чи експерта, скільки організатора, консультанта та повноправного партнера, який допомагає учням своїми порадами та рекомендаціями, стимулює їхню самостійну активність, кмітливість і творчу фантазію. У цьому випадку підготовка учня до вибору профілю подальшого навчання з формально-абстрактного акту перетворюється на дієву форму навчально-практичної діяльності, що має велику педагогічну цінність.

Висновки. Як свідчить педагогічна практика, результативність допрофільної підготовки безпосередньо залежить від налагодження ефективної профільно-консультаційної діагностики учнів з метою визначення їхніх інтересів і схильностей. Це дозволяє диференціювати учнів у процесі утворення профільних груп і класів. Вагомий внесок у зміст і характер такої діагностики робить проведення профільних проб учнів за основними напрямками профільного навчання. На нашу думку, позаурочна навчально-

практична діяльність учнів основної школи має посісти визначальне місце у системі допрофільної підготовки. Кожного року для учнів 9-х класів виникає необоротна необхідність обирати профіль навчання у старшій школі у зв'язку із закінченням навчання в основній школі. Як правило, у них відсутні стійкі уявлення щодо засобів розв'язання проблеми такого вибору. Відповідно організована позаурочна навчально-практична діяльність має їм допомогти у цьому. Вона не тільки дозволяє доповнити та поглибити зміст навчання в цілому, а й сприятиме більш реалістичному, свідомому та обґрунтованому вибору учнями майбутнього профілю навчання та забезпечуватиме психолого-педагогічну вимогу до означеного вибору як свідомої дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко М. М. Профільне навчання в середній школі Федеративної Республіки Німеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». / М. М. Авраменко / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2007. – 20 с.
2. Мельничук В. П. Формування техніко-конструкторських знань і вмій учнів сільської школи в позаурочний час : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (з галузей знань)» / В. П. Мельничук / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
3. Моргун В. Ф. Методика багатовимірного аналізу досягнень учня з метою профілювання та профорієнтації / В. Ф. Моргун / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Полтава, 1997. – 15 с.
4. Морзе Н. В. Метод проектів та підготовка вчителів до його використання / Н. В. Морзе // Збірка конспектів уроків за методиками розвитку критичного мислення та наукових статей з проблем сучасної освіти. Ч. 2 / Харк. держ. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2002. – С. 56–59.
5. Сироватко О. Психологічне забезпечення профільної освіти / О. Сироватко // Психолог. – 2006. – № 40 (232). – С. 5–6.
6. Техническое творчество учащихся : учеб. пособ. / [Столяров Ю. С., Комский Д. М., Гетта В. Г. и др.] ; под ред. Ю. С. Столярова, Д. М. Комского. – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.
7. Цели, содержание и организация предпрофильной подготовки в выпускных классах основной школы / Рекомендации директорам школ, руководителям региональных и муниципальных управлений образованием России. – М. : Высшая школа экономики, 2003. – 27 с.

РЕЗЮМЕ

О. Л. Морин. Внеурочная учебно-практическая деятельность учащихся основной школы в системе допрофильной подготовки.

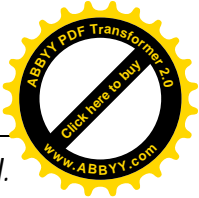
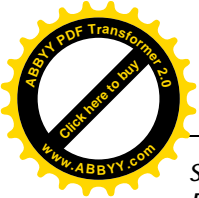
В статье определена роль внеурочной учебно-практической деятельности учащихся основной школы в системе допрофильной подготовки в старшей школе. Результативность допрофильной подготовки напрямую зависит от налаживания эффективной профильно-консультационной диагностики учащихся с целью определения их интересов и склонностей.

Ключевые слова: внеурочная учебно-практическая деятельность, допрофильная подготовка, учащиеся основной школы.

SUMMARY

O. Morin. After-hour practical activities of pupils of the basic school in the system of training profile.

There is a speech about a role of after-hour practical activities of pupils of the basic

school in system of their preparation for a choice of a profile of training at the senior school. Effectiveness of training profile directly depends on establishing effective consultative-diagnostic profile of pupils to determine their interests and inclinations.

Key words: after-hour practical activities, a training profile at the senior school, pupils of the basic school.

УДК 37.035.6:[371.32:94(477)]–057.874

О. В. Оксенюк

Рівненський державний гуманітарний університет

ВИВЧЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ

У статті розкрито сутність і специфіку тематично-ціннісного структурування змісту уроків з історії України щодо проблеми формування національних цінностей в учнів.

Ключові слова: національні цінності, тематично-ціннісне структурування змісту.

Постановка проблеми. За глибинних змін світового й українського освітніх процесів увага сьогодення зосереджується на двох головних чинниках означених змін: національно-культурному аспекті змісту середньої шкільної освіти (як базисної освітньої ланки) і педагогіко-технологічному підході до її реалізації в контексті концепції особистісно орієнтованого навчання й виховання. Оскільки вибір змісту й методики технології навчання (як своєрідного алгоритму дій, правильне виконання яких з урахуванням закономірностей навчального процесу приводить до запланованого кінцевого результату) здійснюється з позицій урахування індивідуальності кожного учня, то технології навчання повинні переорієнтуватися на технології самонавчання і самовиховання (І. Дичківська, О. Пехота, В. Шарко).

Тому формування національних цінностей (як складова національного виховання) доцільно досліджувати у процесі вивчення історії, виходячи з обґрунтованого теоретиком педагогіки Й. Ф. Гербартом положення про виховуюче навчання: «Виховання через навчання розглядає як навчання все, що подається вихованцю як предмет вивчення» [2, 338]. Крім того, проблема формування національних цінностей яскраво виражена у змісті навчального матеріалу з історії України, який розкриває становлення українського етносу і держави.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні увагу школи зосереджено на навчальному змісті і методиках, які сприяють формуванню цінностей як способів самопізнання та самореалізації особистості в різних видах творчої